
RESTORATION OF THE CULTURAL MEMORY

Vanya Dobрева

University of Library Studies and Information Technologies- Sofia, Bulgaria

v.dobрева@unibit.bg**Ivanka Iankova**

University of Library Studies and Information Technologies- Sofia, Bulgaria

i.yankova@unibit.bg

Abstract: The approaches to the restoration and maintenance of cultural memory as an expression of identity (Personal and / or National) become more and more relevant in the modern society. It turns out that in the era of the so called knowledge society, overinformation, hypercommunication and stormy scientific progress, the volume of humanitarian knowledge is sharply reduced. This means that the world of ideas and thinking about the person as a human being is narrowed. The hypertrophy of *Otherness* leads to discrediting the *Self* and the *We*-identity. This, on its turn, manipulates the unique cultural memory (mostly related to the formation of *We*-identity) and replaces it with stereotypical clichés. In the Bulgarian educational system the humanitarian knowledge of national literature and history is very limited and demonstrates a tendency to arbitrary treatment of the national register of values. Therefore, this paper focuses on the literary curriculum in Bulgaria by providing an outline of the possible solutions for overcoming the lack of humanitarian knowledge through restoring the cultural memory in the education system. The problem is solved through cultural memory in practice - *remembering* the figure of a national hero (writer, religious factor, cultural and public figure and others). It is also important to emphasize on the cultural practice of the holiday, in particular the anniversary, through which the cultural memory not only recovers but is also given a contemporary understanding.

Keywords: cultural memory, identity, humanitarian knowledge, educational system

ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА КУЛТУРНИЯ СПОМЕН**Ваня Добрева,**

Университет по библиотекознание и информационни технологии – София, България

v.dobрева@unibit.bg**Иванка Янкова,**

Университет по библиотекознание и информационни технологии – София, България

i.yankova@unibit.bg

Резюме: В модерното общество все по-актуални стават подходите за възстановяване и поддържане на културната памет като изява на идентичността – личностна и/или национална. Оказва се, че във времето на обществото на знанието, време на свръхинформация, свръхкомуникация, на бурен научен прогрес, рязко се ограничава обемът на хуманитарното знание. А това означава, че се стеснява светът на идеите и на мисленето за човека като за хуманно същество. Хипертрофирането на Другостта води до разколебаване на Аз- и Ние-идентичността. А това, на свой ред, до манипулиране на уникалния културния спомен (най-вече свързан с формирането на Ние-идентичност) и замяната му със стереотипни клишета. В българската образователна система, например, хуманитарното знание по национална литература и история е със силно ограничен обем, с тенденция към произволно третиране на националния регистър на ценности. По тази причина, докладът се фокусира върху учебната програма по литература в България, с описание на възможни решения за преодоляване на ограничаването на хуманитарното знание чрез възстановяване на културния спомен в образователната система. Тази задача се осъществява чрез културния спомен в практическото му прилагане – *спомняне* на фигурата на национален герой (писател, религиозен фактор, културен и обществен деец, и др). От значение е да се акцентува и върху културната практика на празника, по-конкретно на юбилея, чрез който винаги споменът не само се възражда, но и получава съвременно осмисляне.

Ключови думи: културен спомен, идентичност, хуманитарно знание, образователна система

В модерното общество все по-актуални стават подходите за възстановяване и поддържане на културната памет като изява на идентичността – личностна и/или национална. Въпросът е от съществено значение, тъй като, така се оказва, във времето на обществото на знанието, време на свръхинформация, свръхкомуникация, на бурен научен прогрес, рязко се ограничава обемът на хуманитарното знание, т.е. на знанието по литература, култура и история. А това означава, че се стеснява светът на идеите, на мисленето за човека и неговото предназначение.

В случая под културна памет разбираме понятието, което Ян Асман, в станалия вече класически негов труд „Културната памет”, свързва със съхраняването, съобщаването и възпроизвеждането на културния смисъл. Раждането на културния смисъл и стремежът за неговото запазване чрез оформяне на пространства за споменна култура, посочва немският учен, е в основата и на човешкото самоосъзнаване. В такъв аспект, формирането на идентичност е иманетно свързано и с паметта като процес на отлагане, но и на възстановяване на спомени – за своите мъртви, за емблематичните исторически събития, за делата на великите герои, за своите богове и техните завети[1].

И още нещо. Позовавайки се върху концепцията на Морис Халбвас, Асман посочва, че всяка общност се нуждае от възстановяването на спомените: но не в тяхната фактологична и реалистична трактовка, а като образи и идеи на нещо много значимо. По такъв начин идентичността търси и открива основания за себе си, възстановявайки спомена за същностните идеи и образи. Асман счита, също така, че в древните безписмени култури съхраняването и възстановяването на спомена се осъществява върху основата на с(ъ)борността като участие и/или съучастие в процеса на възстановяване и/или раждане на спомена. В случая, процесите на Ние-идентичността обхващат и процесите на създаване, съобщаване и запазване на общите идеи и образи. Заедно се сътворява историята, т.е. постига се знанието за себе си като съпричастност, съ-преживяване, съ-участие в едно цяло. Чрез възстановяване на културния спомен, от друга страна, не само се формират Аз- и Ние-идентичности, но те се и актуализират - миналото намира своето ново осмисляне в рамките на настоящето, а настоящето получава своя концептуализация с оглед на бъдещите процеси.

На свой ред, Надежда Драгова във фундаменталното си изследване „Старобългарската култура” също обсъжда понятието културна памет, така както тя го открива при Асман. С уточнението, че го допълва с определението за култура на Ал.Фол като вид поведение, аксиологична система, изградена в сравнително продължителен темпорален отрязък върху основата на конкретни етнонационални културни и цивилизационни практики. Така културната памет заедно със съхраняването и пренасянето на културния смисъл, се надарява и с още едно значение – запазване и пренос на ценности. Разграничени са два вида културна памет: вербална и ритуална. Вербална е паметта, която се гради чрез словото, докато ритуалната включва онези идеи и образи, постигнати чрез действието. И двата вида културна памет обаче се превръщат във фундамент за изграждане на идентичност, основана върху балканския културен ареал.

По-конкретно за старобългарската култура (IX-XIV век), Драгова посочва, че това е периодът, в който се осъществява синтез на наследствата – антично, християнско, тракийско, славянско и прабългарско езичество. Върху основата на разнообразие от форми (литературно-жанрови, институционални, култови и религиозни) се ражда културният смисъл, формират се идеи и образи – културен спомен в българска културна памет. Налице са и конкретни примери: епохалният цивилизационен акт на създаване на славянската азбука от светите братя Кирил и Методий, приносът на старобългарската литература и култура в изграждането на славянската общност през Средновековието, творческият принцип на превод „според както подобава” и т.н.

Отбелязаните процеси на оформяне и дообработване на културна памет продължава своето развитие през следващия период –на Българското възраждане. По исторически причини ренесансовите процеси в България се забавят и се развиват едва през XVIII и XIX векове. Периодът съвпада с формирането на нацията, с изграждането на Ние-идентичността и с постигането на националната държава. (Османското завладяване на Балканите (XIV-XV век) прекъсва свободното развитие на християнските държави и променя насоката на културно развитие [2])

В контекста на Възраждането градежът на Ние-идентичност се осъществява чрез реконструиране на два големи разказа: за свободната държава и за славянската духовна култура. Още в първата възрожденска творба – „История славянобългарска”, Паисий Хилендарски възкресява и културните спомени – за славянския генезис на българите, за прародината им, за основаването на България, за ролята на светите

братя Кирил и Методий, за българските светци, включва и специална част за сръбските владетели и държава.

Активизирането на културната памет се отразява както върху разбирането за родство/близост, но така също и върху възприемането на Различност (Другост). Родството и близостта се осмислят върху основата на езика, славянската топография, прародината. Българската идентичност се извежда от общославянската принадлежност, като Паисий не акцентува върху професионалните различия между славяните.

Различността (Другостта) също намира своите означения чрез етногенезиса и езика, но и чрез религиозната принадлежност. Така българите генетично и езиково се различават от гърците, но от друга страна, те са и близки, тъй като са православни. Може да се каже: имат балканска идентичност. В български условия обаче категорията Друг, а и разбирането за Различност/Другост се отнася до чужденеца, който и етногенетично, и професионално няма нищо общо с българската същина, но пък владее българите.

И така, културните спомени, които се възстановяват, имат и допълнителна функция – те формират националното самосъзнание, въобразяват нацията по думите на Бенедикт Андерсън като общност, базирана върху обща територия, език, култура, генезис, вероизповедание, етническа характеристика. В България, през XIX век, при липсата на самостоятелна държава, този културен спомен се оказва вpletен в хуманитарната природа на знанието: чрез образователната система, чрез новосъздаващите се културни институции – училище и читалище, чрез първите театрални и музикални представления се реконструират смисли и значения, характерни за културния модел на Балканите. Поставя се началото и на Българско книжовно дружество, което в последствие става Българска академия на науките.

Този хуманитарен характер на знанието в България се запазва и получава допълнителен тласък и през XX век – в условията на свободната държава. Именно тогава, наред със съществуващите от Възраждането културни институции, се масовизират театърът, киното, музея, галериите. Развиват се институциите на паметта – библиотеки и архиви. Следователно, след пет века липса на собствена държава и духовна култура, започва градеж на свободна национална държава, с характерните ѝ елементи и означения, с реконструирането на културни спомени, съответстващи на задачите на времето.

В края на XX век и нач. на XXI век като резултат от разгърналите се процеси на глобализация България навлиза в нова историческа фаза, свързана с отслабване на функциите на националната държава, с налагането на нов културен модел. Този културен модел, макар да отразява актуални съвременни тенденции, в редица случаи не намира основания в българската културна памет, не е формирал традиции и резултатът от неговото налагане е твърде неустойчив.

Действието на този нов културен модел може да се проследи, по-конкретно, в образователната система, където хипертрофирането на Другостта води до разколебаване на Аз- и Ние-идентичността. А това, на свой ред, атрофира уникалния културния спомен, заменяйки го със стереотипни клишета. Тези промени могат най-ясно да се проследят чрез преглед на програмите по национална литература и национална история в българското училище, в които знанията, свързани с националната култура са със силно ограничен обем, с тенденция към произволно третиране на националния регистър от ценности.

Поради тази причина, е необходимо – чрез възстановяване на културния спомен в образователната система – да се акцентува върху възможни решения за преодоляване на кризисните моменти на хуманитарното знание в България. Впрочем, в обсега на културния спомен попада и фигурата на националния герой – писател, религиозен фактор, културен и обществен деец и др. В този аспект, ще посочим смисъла и значението на две инициативи, свързани с епохите на Българското средновековие и Българското възрождане: едната – в средното образование, „Народните будители и Аз” (Инициативата е по идея на доц. Кирчо Атанасов, зам.-министър на образованието (2005-2009г.) . За първи път се провежда в Пловдив през 2011г. Кирчо Атанасов, който е дългогодишен директор на Математическата гимназия в града, успява само за няколко години да превърне „Народните будители и Аз” в национално дело за възстановяване на културния спомен.), другата – в УниБИТ, „Културна памет и национална идентичност”. В основата си и двете инициативи имат за задача да обогатят хуманитарното знание на младото поколение, възстановявайки културния спомен за събитие и/или национален герой.

„Народните будители и Аз” обхваща ученици от 5 до 11 клас (от 10-годишни до 18-годишни). В рамките на една учебна година те събират сведения за големи фигури на българската духовна култура, снимков материал исторически сведения. И въз основа на получената информация се организира състезание по възрастови групи.

Инициативата „Културна памет и идентичност” има за задача чрез културната практика на празника-юбилей да се възстанови културният спомен, да се постигне съвременно осмисляне на събитие и/или обществено значима фигура. По повод юбилеите на големите национални фигури – революционерът Васил Левски и гениалният поет Христо Ботев, студентите от Унибит цяла година работеха върху избрани от тях теми, с научно ръководство на преподаватели от университета. В рамките на юбилейната година те слушат лекции на учени, вземат участие в два научни семинара. Първият семинар се провежда в емблематично за героя или събитието място, студенти и докторанти докладват аспекти от реконструирането на културния спомен за големите национални фигури, открояват семантични ядра и нови посоки в осмислянето на делото и/или творчеството им. По време на юбилейната година за Левски (2017г.) избраното място бе Троянският манастир, в който се пази килията на героя, а в годината на Ботев (2018г.) – изборът падна върху родния град на поета Калофор.

Вторият научен семинар има за задача да обобщи, въз основа на подготвени анкети и анализи, впечатленията от културните прояви през годината, резултат на държавна или частна инициатива, ролята на медиите и социалните мрежи за развитието на културната памет и т.н. И тук принципът за културния топос също се спазва: проведен е семинар във връзка с годишнината на героя-революционер Левски в родната му къща, сега музей в град Карлово. За годината на Ботев – провеждането на семинара предстои. Съществена част от проекта е засаждането на дървета като възстановяване на антична традиция – на героя или на важно историческо събитие да се посвещава дърво или гора.

В заключение. Възстановяването на културния спомен е от съществено значение за оформянето на идентичността. Ако елементите на Аз-идентичността включват осъзнаване на семейство и род, то Ние-идентичността се гради върху осъзнаването на общите корени, общите културни традиции, общата ценностна система. В такъв аспект от особено значение е поддържането и развитието на хуманитарното знание, неговото не само теоретично, но и практическо осмисляне. В случая се опитахме да покажем, макар и накратко как теоретичният модел на понятието културна памет може да бъде трансформиран в практиката, най-вече възползвайки се от опита на древните общества, които чрез съборността, чрез колективните форми възстановяват и предават културния спомен за миналото, но и за себе си. С което осигуряват и бъдещето.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] **Асман**, Ян. Културната памет : Писменост, памет и политическа идентичност в ранните високоразвити култури - София: Планета 3, 2001, 352 с.
- [2] **Добрева**, Ваня. Прочити и наследства : из възрожденската книжнина. - София: Захарий Стоянов, 2015, 248 с.
- [3] **Драгова**, Надежда. Старобългарската култура: Седем етюда. - София : ИК Лик, 2005, 427 с.
- [4] **Асман**, Ян. Колективна памет и културна идентичност // *Литературна мисъл*. - Год. 59, бр. 2 (2015), с. 3-12.